

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВИМІР ПРАВОВОГО БУТТЯ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ

В данной статье рассматривается влияние процессов, связанных с формированием информационного общества, на функционирование современного государства и основные механизмы воздействия государства на информационные отношения.

This article reviews the influence of the processes connected to the forming of the informational society upon the functioning of the modern state and the main mechanisms of the states influence upon the informational relations.

Трансформаційні процеси кінця ХХ сторіччя багатократно підвищили значення інформації в житті держави й суспільства. У першу чергу це пов'язане із процесами інформатизації та формування інформаційного суспільства, основною характеристикою яких є посилення ролі інформаційних відносин у всіх сферах людської діяльності, будь то політика, право, економіка тощо.

Формування інформаційного суспільства в Україні прямо пов'язане з конституційними нормами (ст. 1, 3 Конституції України), якими визначено Україну як демократичну, соціальну, правову державу, зміст і спрямованість діяльності якої визначаються правами і свободами людини. Адже інформаційне суспільство представляє собою «громадянське суспільство з розвиненим інформаційним виробництвом і високим рівнем інформаційно-правової культури, у якому ефективність діяльності людей забезпечується різноманітним послуг на основі інтелектуальних інформаційних технологій і технологій зв'язку» [1].

Процеси, пов'язані з формуванням інформаційного суспільства, що розпочалися у вигляді трансформації в економічному житті розвинутих держав у середині 60-х рр. ХХ ст. на сьогоднішній день істотно вплинули на такі інститути доволі консервативні інститути як держава та публічна влада.

Цей вплив характеризується терміном «зсув влади» під яким розуміють зміну акцентів у засобах управління в бік широкого використання інформації. Зокрема, один з ідеологів інформаційного суспільства А. Тофлер підкреслює, що на сьогоднішній день традиційна система влади, заснована на силі або на багатстві, вже втрачає свою ефективність, оскільки суб'єкти управління «виявили, що більше ніхто не бажає сліпо підкорятися, як це було раніше.

Підлеглі задають питання і вимагають на них відповіді. Відбулася революція в самій природі влади. Зсув влади – це не просто її зміна, це її перетворення» [2].

Сучасні інформаційні відносини під впливом нових інформаційно-телекомунікаційних технологій набули глобального характеру і не обмежуються рамками однієї держави. Це істотно впливає на просторові рамки життєдіяльності держави і суспільства, скорочуючи відстані, збільшуючи темпи людської діяльності та роблячи сучасний мир маленьким з точки зору інформаційних відносин та інформованості людини. У відповідності визнаного класичним висловлення канадського вченого Маршала Маклюєна інформаційна ситуація світу схожа на велике селище. Події, що відбулися в самому віддаленому регіоні планети в той же день стають відомі людям у всіх цивілізованих країнах. Електронні засоби масової комунікації та передачі інформації діють зі швидкістю світла, тим самим стираючи кордони та зменшуючи відстані. Завдяки розвитку сучасних інформаційних технологій інформація з будь якого куточка нашої планети може за лічені секунди бути передана в будь яку іншу точку земної кулі. Таким чином в інформаційному суспільстві суттєво змінюються уявлення про час і відстань, які у сприйнятті людини «стискаються».

Процес розповсюдження нових інформаційно-комунікаційних технологій в інформаційному суспільстві має значно більший вплив, чим просто масове їхнє використання. Мова йде про інтеграцію інформаційно-комунікаційних технологій у процедури діяльності органів публічної влади, економічну, соціальну, культурну та інші сфери людської діяльності. Так, в 1993 р. офіційно проголошуючи завдання розбудови інформаційного суспільства в Європі, Комісія ЄС визначила, що «інформаційне суспільство – це суспільство, в якому діяльність людей здійснюється на основі використання послуг, що надаються за допомогою інформаційних технологій та технологій зв'язку» [3].

Одним з аспектів трансформації системи організації публічної влади в рамках інформаційного суспільства, є формування електронного уряду, який представляє собою концепцію здійснення державного управління, яка ґрунтується на можливостях інформаційно-телекомунікаційних технологій та цінностях відкритого громадянського суспільства, характеризується спрямованістю на потреби громадян, економічною ефективністю, відкритістю для цивільного контролю та ініціативи [4].

Слідом за більшістю розвинених країн, в Україні з початку нинішнього десятиліття також почали реалізовувати концепцію електронного уряду. Причому ця концепція охоплює не тільки виконавчу владу, але і законодавчу та судову. Розрізняють кілька рівнів розвитку системи електронного уряду в залежності від значимості юридичних наслідків взаємодії між органами публічної влади, фізичними та юридичними особами, що здійснюється за її допомогою.

Так, наприклад, формування системи електронного урядування в ЄС згідно програми «Електронна Комісія 2006 – 2010» здійснюється у відповідності до чотирьохступеневої моделі:

1-й рівень – «Простий веб-сайт» – надання он-лайн інформації про державну політику та адміністративні процедури, але при цьому існують лише незначні, або взагалі відсутні зміни в сутності взаємодії органу влади з іншими суб'єктами;

2-й рівень – «Уряд он-лайн» – запроваджені прості механізми електронної взаємодії (електронні форми, доступні по електронній пошті, або через веб-сайти) з метою надання кращих послуг;

3-й рівень – «Інтегрований уряд» – автоматизація частини адміністративної діяльності за якої послуги надаються не на основі існуючих процедур, а є результатом інтеграції каналів зв'язку, урядових інформаційних систем та процесів управління.

4-й рівень – «Трансформований уряд» – управлінська діяльність повністю автоматизована від початку і до кінця, виходячи за межі організацій. Послуги побудовані з точки зору внутрішніх та зовнішніх користувачів, а не з точки зору структури організації, з метою забезпечити максимальне задоволення користувачів завдяки високій якості, більшій прозорості та підвищеній ефективності [5].

На сьогоднішній день загальновизнаною є необхідність активного втручання та контролю з боку окремих держав та міжнародної спільноти з метою забезпечення того, щоб явища глобалізації та інформатизації мали позитивний вплив для кожної держави і світу в цілому. Одним із способів такого впливу стало прийняття цілого ряду програмних документів, що визначають цілі і завдання держав в формуванні глобального інформаційного суспільства. Подібні акти на міжнародному рівні було прийнято в рамках ООН, ОБСЄ, Ради Європи. Крім того, на сьогодні більшість держав, включаючи і України, створили національні нормативно-правові акти з питань розбудови інформаційного суспільства.

Одним з перших міжнародно-правових актів, автори якого спробували накреслити основні принципи і шляхи формування та розвитку інформаційного суспільства, безперечно є «Хартія Глобального Інформаційного Суспільства», прийнята лідерами «вісімки» найбільш розвинутих держав світу в Окінаві в 22 липня 2000 р.

Певні цілі та завдання щодо формування інформаційного суспільства було сформульовано в Декларації тисячоліття ООН, яка без сумніву є програмним документом, що визначає основні цілі та принципи міждержавного співробітництва в ХХІ ст.

В розвиток положень Декларації тисячоліття, державами-членами ООН під час проведення в Женеві 10-12 грудня 2003 р. першого етапу Всесвітньої зустрічі на вищому рівні з питань інформаційного суспільства для було прийнято міжнародно-правовий акт під назвою «Декларація принципів Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання в новому тисячоріччі» [6]. Основною метою даної декларації, як зазначається в п. 2 є використання потенціалу інформаційних і комунікаційних технологій для досягнення сформульованих у Декларації тисячоріччя цілей розвитку.

В контексті даної мети учасниками цієї Декларації було заявлено про їх загальне прагнення й рішучість «побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на розвиток інформаційне суспільство» (п. 1).

За своєю структурою Декларація складається з трьох основних розділів в яких визначаються певні узгоджені позиції, спільні цілі та спільні обов'язки держав-учасниць.

В розділі А «Наша загальна концепція інформаційного суспільства» викладено погляди учасників на переваги та небезпеки, що пов'язані з формуванням інформаційного суспільства, декларується необхідність здійснення всіх пов'язаних з цим процесів у повній відповідності до принципів та цілей ООН, захисту прав і свобод людини, розбудови інформаційного суспільства на благо нинішнього та прийдешнього поколінь тощо.

Наступний розділ В. Декларації носить назву «Інформаційне суспільство для всіх: основні принципи». В ньому визначаються ключові принципи побудови «відкритого для всіх інформаційного суспільства»:

1) *Роль органів державного управління й всіх зацікавлених сторін у сприянні застосуванню ІКТ із метою розвитку, полягає в обов'язку взяти на себе відповідальність за розвиток інформаційного та співробітничати у процесах прийняття рішень.*

2) Визнається, що *інформаційна й комунікаційна інфраструктура* – необхідний фундамент відкритого для всіх інформаційного суспільства, Це забезпечується проведенням політики, що створює на всіх рівнях сприятливі умови для стабільності, передбачуваності і чесною конкуренції та забезпечує виконання зобов'язань по універсальному обслуговуванню в тих областях, де не діють традиційні ринкові механізми.

3) *Доступ до інформації і знань* полягає в забезпеченні кожному можливості мати доступ до інформації, ідей і знань та вносити в ці області свій внесок.

4) *Нарощування потенціалу* реалізується в наданні кожній людині можливості опанувати навички і знання, необхідні для розуміння суті інформаційного суспільства та повномасштабного використання його переваг.

5) *Зміцнення довіри й безпеки при використанні ІКТ* включає інформаційну безпеку і безпеку мереж, аутентифікацію, захист недоторканності приватного життя і прав споживачів.

6) *Сприятливе середовище* яке повинно формуватися як на національному, так і на міжнародному рівнях включає такі елементи:

- верховенство права, прозора і передбачувана політична і правова база;

- застосування ІКТ як інструменту належного державного управління;

- забезпечення захисту інтелектуальної власності для заохочення інноваційної діяльності і творчості в інформаційному суспільстві;

- прийняття міжнародних стандартів;

- керування використанням радіочастотного спектру в інтересах суспільства;

- керування використанням Інтернет на міжнародному рівні.

7) *Додатки на базі ІКТ: переваги у всіх аспектах життя* – використання і розгортання ІКТ повинно бути спрямоване на створення переваг у всіх аспектах нашого повсякденного життя.

8) *Культурна різноманітність і культурна самобутність, мовна різноманітність і місцевий контент* є засобами збереження загальної спадщини людства, що передбачено відповідними документами ООН.

9) *Засоби масової інформації* є основною складовою інформаційного суспільства, та базуються на дотриманні свободи преси та свободи інформації.

10) *Етичні аспекти інформаційного суспільства* полягають в необхідності поважати мир і відстоювати основні цінності, такі як воля, рівність, солідарність, терпимість, колективна відповідальність і дбайливе відношення до природи.

11) *Міжнародне та регіональне співробітництво* є необхідною умовою розбудови інформаційного суспільства, оскільки останнє є глобальним по своїй суті та має за мету подолання розриву в цифрових технологіях.

Нарешті, розділ С даної Декларації «До інформаційного суспільства для всіх, заснованому на спільному використанні знань» містить зобов'язання держав учасниць щодо зміцнення співробітництва у відповідних сферах.

Саме положення даної Декларації було покладено в основу прийнятого в січні 2007 р. Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» [7], який є концептуальною основою для розробки завдань щодо розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Згідно норм розділу III даного Закону, національна політика України щодо розбудови інформаційного суспільства повинна забезпечувати вирішення таких завдань, як:

- законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства;
- формування сприятливих економічних умов розвитку інформаційного суспільства;
- розвиток загальнодоступної інформаційної інфраструктури, інформаційних ресурсів та електронних послуг;
- захист інформаційної безпеки в інформаційному суспільстві.

Для забезпечення досягнення завдань щодо розвитку інформаційного суспільства Закон передбачає (Розділ IV) створення відповідних організаційно-правових основ, які включають: інституційне, організаційне та ресурсне забезпечення; відповідні об'єднання громадян; механізми інтеграції України у світовий інформаційний простір та механізми реалізації Основних засад розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки.

Хоча самі по собі вище перелічені нормативно-правові акти, носять передусім декларативний характер, вони мають характер морального зобов'язання публічної влади держави щодо цілей, які повинні бути досягнуті в рамках розвитку інформаційного

суспільства, відбивають офіційну позицію щодо бачення сутності і змісту такого суспільства. Передбачається, що реалізація визначених в цих актах концептуальних засад дасть можливість забезпечити позитивні зміни в життєдіяльності суспільства і людини.

Ще однією особливістю життєдіяльності держави в умовах розбудови інформаційного суспільства проявляється в певних трансформація її просторового буття в системі інформаційних відносин. Це пов'язано з нематеріальним характером інформації, як об'єкту суспільних відносин, адже вона може бути представлена не лише на матеріальних носіях, але й у вигляді сигналів, знаків, звуків, рухомих або нерухомих зображень чи в інший спосіб. Подібні способи представлення інформації дають їй можливість вільно поширюватися в навколишньому середовищі незважаючи на державні кордони або правові заборони чи приписи. Зокрема, до таких відносин можна віднести транскордонне та супутникове теле- і радіомовлення, міжнародні телекомунікації та Інтернет тощо.

Крім того, і на міжнародно-правові акти і акти національного законодавства визнають, що принцип свободи інформації не є обмеженим державними кордонами.

Таким чином в законодавстві різних країн створюються певні конструкції, які повинні визначити межі відання держави в інформаційній сфері. Закон України "Про інформацію" (ст. 53) використовує таку дефініцію, як «інформаційний суверенітет», основою якого є національні інформаційні ресурси, до яких «входить вся належна їй інформація, незалежно від змісту, форм, часу і місця створення» [8].

Цей же Закон (ст. 54) визначає гарантії інформаційного суверенітету України, який забезпечується:

- 1) виключним правом власності України на інформаційні ресурси, що формуються за рахунок коштів державного бюджету;
- 2) створенням національних систем інформації;
- 3) встановленням режиму доступу інших держав до інформаційних ресурсів України;
- 4) використанням інформаційних ресурсів на основі рівноправного співробітництва з іншими державами.

Іншою популярною дефініцією, що характеризує просторові межі державного регулювання інформаційних відносин є дефі-

ніція «інформаційний простір». Зокрема подібний термін отримав широке визнання в нормативно-правових актах та практиці Європейського Союзу.

В самому загальному вигляді *інформаційний простір* можна охарактеризувати, як сукупність засобів телекомунікації, інформаційних ресурсів та інформаційних послуг, суспільні відносини щодо яких регулюються на основі єдиних принципів та правил, що дозволяє забезпечувати захист та реалізацію прав і свобод людини в галузі інформації, функціонування внутрішнього інформаційного ринку та захист інформаційної безпеки. Саме єдині принципи та правила регулювання інформаційних відносин зв'язують всі елементи інформаційного простору в єдине ціле.

Нарешті ще однією конструкцією, що характеризує вплив держави на інформаційну сферу є державна інформаційна політика, яка згідно норм ст. 6 Закону України «Про інформацію представляє собою сукупність основних напрямів і способів діяльності держави по одержанню, використанню, поширенню та зберіганню інформації. До головних напрямів і способів державної інформаційної політики відносяться:

- забезпечення доступу громадян до інформації;
- створення національних систем і мереж інформації;
- сприяння постійному оновленню, збагаченню та зберіганню національних інформаційних ресурсів;
- створення загальної системи охорони інформації;
- сприяння міжнародному співробітництву в галузі інформації і гарантування інформаційного суверенітету України.

Таким чином процеси, що відбуваються в інформаційній сфері значною мірою впливають на такі основоположні складові держави, як організація державної влади, суспільне життя, та навіть просторове буття держави. Разом з тим, більшу частину сучасних трансформацій в інформаційній сфері варто розглядати не що як відбувся факт, а як процес, кінцеві результати якого поки що невідомо.

Література:

1. Арістова І. В. Державна інформаційна політика та її реалізація в діяльності ОВС України: організаційно-правові засади: Автореф. дис... д-ра. юрид. наук: 12.00.07/ Національний університет внутрішніх справ. – Х., 2002.
2. Toffler A. Powershift. Knowledge, wealth, and the violence at the edge of the 21 century. New York: Bantam books, 1990. – P. 4.

3. Європа на шляху до інформаційного суспільства // Матеріали Європейської Комісії 1994 – 1995 рр. – К.: Держкомзв'язку та інформатизації України, 2000. – С. 3.
4. Голобуцкий О. П., Шевчук О. Б. Електронний уряд. – К.: ЗАТ “Атлант UMS”, 2002. – С. 67-68.
5. e-Commission 2006-2010: enabling efficiency and transparency: Communication To The Commission. – С (2005) 4473. – 23.11.2005 – Brussels, 2005. – Р. 6.
6. Декларація принципів Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання в новому тисячоріччі. – Женева. 12 грудня 2003 р.
7. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» від 9 січня 2007 р. № 537-V // Відомості Верховної Ради України – 2007. – № 12. – Ст. 102.
8. Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.

Івакін О. А., Чайковський Ю. В., ОНЮА

ОСНОВНІ ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ СТАНОВЛЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

В статтє провoдиться аналiз основних препятствий становлення мiжнародного права. Вмстє с увеличением количества цивилизованных стран и углубления их взаимодействия между собой и с другими странами, неминуемо должно происходить количественное и качественное развитие международного права. Представляется, что единственно возможным способом примирения, синтеза всех разумных точек зрения на направленность и способ становления международного права является антропологический подход, нацеленность этого важнейшего момента становления человечества – на гуманизм, на права человека, на общечеловеческие ценности.

The analysis of basic obstacles of becoming of international law is conducted in the article. Together with the increase of amount of the civilized countries and deepening of their co-operation between itself and with other countries, unavoidable there must be quantitative and high-quality development